

**University of agribusiness and rural development
Bulgaria**

Proceedings
of the International scientific and practical conference
“Bulgaria of regions”

Plovdiv, 2019

Proceedings of the International scientific and practical conference

BULGARIA OF REGIONS'2019

Conference topic'2019:

Fiscal policy, globalization and economic growth: sustainable development challenges and perspectives

22 November 2019

University of agribusiness and rural development

Plovdiv, Bulgaria

The conference is supported by the National Science Fund of the Republic of Bulgaria

Contract КП-06-МНФ/36/14.10.2019

under the Procedure for Support of International Scientific Forums held in the Republic of Bulgaria by the National Science Fund

Сборник доклади от Международна научно-практическа конференция

БЪЛГАРИЯ НА РЕГИОНИТЕ'2019

Тема на конференцията 2019:

„Фискална политика, глобализация и икономически растеж: предизвикателства и перспективи на устойчивото развитие“

22 ноември 2019 г., Пловдив

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите

Конференцията е осъществена с подкрепата на Фонд „Научни изследвания“

Договор КП-06-МНФ/36/14.10.2019 г.

по Процедура за подкрепа на международни научни форуми, провеждани в Република България на Фонд „Научни изследвания“

Proceedings of the International scientific and practical conference
BULGARIA OF REGIONS‘2019

*© Academic Publishing House „Talent”, Plovdiv, 2019
University of agribusiness and rural development, Bulgaria*

*© Академично издателство „Талант”, Пловдив, 2019
Висше училище по агробизнес и развитие на регионите, Пловдив*

<http://science.uard.bg/>

ISBN 978-619-203-281-4 (on-line)

Научен комитет на конференцията

Проф. д-р инж. Димитър Димитров -
председател

Проф. д-р Марияна Иванова

Проф. д-р Огняна Стоичкова

Проф. д-р Мариана Асенова

Проф. д-р Люпчо Стойчески

Проф. д-р Златка Григорова

Проф. д-р Пламен Лаков

Доц. д-р Назан Арифоглу

Доц. д-р Екатерина Арабска

Доц. д-р Красимир Левков

Доц. д-р Георги Георгиев

Доц. д-р Бисер Кръстев

Доц. д-р Александър Давчев

Организационен комитет на конференцията

Проф. д-р инж. Димитър Димитров -
председател

Проф. д-р Марияна Иванова

Проф. д-р Огняна Стоичкова

Доц. д-р Екатерина Арабска

Гл. ас. д-р Николина Марева

Гл. ас. д-р Мария Стоева

Ас. Владислава Георгиева

Ас. Кирилка Ненкова

Ас. Милена Деянова

Редактори на сборника

Проф. д-р инж. Димитър Димитров

Проф. д-р Огняна Стоичкова

Проф. д-р Марияна Иванова

Доц. д-р Екатерина Арабска

Рецензенти на сборника по секции

Пленарна сесия: проф. д-р Златка Григорова, доц. д-р Александър Давчев

Секция 1: Фискална политика – проблеми и предизвикателства

проф. д-р Огняна Стоичкова, доц. д-р Георги Георгиев

Секция 2: Регионално развитие, инвестиции и риск

проф. д-р Огняна Стоичкова, доц. д-р Бисер Кръстев

Секция 3: Заплахи и възможности на глобализацията

доц. д-р Александър Давчев, доц. д-р Георги Георгиев

Секция 4: Регионални стратегии и мениджмънт

проф. д-р Пламен Лаков, доц. д-р Красимир Левков

Секция 5: Бизнес модели, устойчиво развитие и иновации

доц. д-р Бисер Кръстев, доц. д-р Георги Георгиев

Секция 6: Конкурентоспособност, предприемачество и потенциал за растеж

доц. д-р Бисер Кръстев, доц. д-р Георги Георгиев

Секция 7: Съвременни финансови методи и приложения

проф. д-р Мариана Асенова, доц. д-р Бисер Кръстев

Секция 8: Заетост, социално включване и регионални политики

проф. д-р Огняна Стоичкова, доц. д-р Александър Давчев

Секция 9: Индустрална революция и човешки капитал

проф. д-р Огняна Стоичкова, доц. д-р Александър Давчев

Постерна сесия: проф. д-р Огняна Стоичкова, Assoc. Prof. Dr. Nazan Arifoglu Sen

Conference Scientific Committee

Prof. Dr. Eng. Dimitar Dimitrov - president	Assoc. Prof. Dr. Nazan Arifoglu
Prof. Dr. Mariana Ivanova	Assoc. Prof. Dr. Ekaterina Arabska
Prof. Dr. Ogniana Stoichkova	Assoc. Prof. Dr. Krasimir Levkov
Prof. Dr. Mariana Asenova	Assoc. Prof. Dr. Georgi Georgiev
Prof. Dr. Ljupcho Stojcheski	Assoc. Prof. Dr. Biser Krastev
Prof. Dr. Zlatka Grigorova	Assoc. Prof. Dr. Aleksandar Davchev
Prof. Dr. Plamen Lakov	

Conference Organizing Committee

Prof. Dr. Eng. Dimitar Dimitrov – president	Chief Assist. Prof. Dr. Maria Stoeva
Prof. Dr. Mariana Ivanova	Assist. Prof. Vladislava Georgieva
Prof. Dr. Ogniana Stoichkova	Assist. Prof. Kirilka Nenkova
Assoc. Prof. Dr. Ekaterina Arabska	Assist. Prof. Milena Deyanova
Chief Assist. Prof. Dr. Nikolina Mareva	

Proceedings' Editors

Prof. Dr. Eng. Dimitar Dimitrov	Prof. Dr. Mariana Ivanova
Prof. Dr. Ogniana Stoichkova	Assoc. Prof. Dr. Ekaterina Arabska

Proceedings' Reviewers in sections

Plenary session: Prof. Dr. Zlatka Grigorova, Assoc. Prof. Dr. Aleksandar Davchev

Section 1: Fiscal policy - problems and challenges

Prof. Dr. Ogniana Stoichkova, Assoc. Prof. Dr. Georgi Georgiev

Section 2: Regional development, investment and risk

Prof. Dr. Ogniana Stoichkova, Assoc. Prof. Dr. Biser Krastev

Section 3: Threats and opportunities of globalization

Assoc. Prof. Dr. Aleksandar Davchev, Assoc. Prof. Dr. Georgi Georgiev

Section 4: Regional strategies and management

Prof. Dr. Plamen Lakov, Assoc. Prof. Dr. Krasimir Levkov

Section 5: Business models, sustainable development and innovation

Assoc. Prof. Dr. Biser Krastev, Assoc. Prof. Dr. Georgi Georgiev

Section 6: Competitiveness, entrepreneurship and growth potential

Assoc. Prof. Dr. Biser Krastev, Assoc. Prof. Dr. Georgi Georgiev

Section 7: Modern financial methods and applications

Prof. Dr. Mariana Asenova, Assoc. Prof. Dr. Biser Krastev

Section 8: Employment, social inclusion and regional policies

Prof. Dr. Ogniana Stoichkova, Assoc. Prof. Dr. Aleksandar Davchev

Section 9: Industrial revolution and human capital

Prof. Dr. Ogniana Stoichkova, Assoc. Prof. Dr. Aleksandar Davchev

Poster session: Prof. Dr. Ogniana Stoichkova, Assoc. Prof. Dr. Nazan Arifoglu Sen

**Contents
Съдържание**

PLENARY SESSION	25
ПЛЕНАРНИ ДОКЛАДИ	25
THE ROLE OF EUROPEAN FUNDS FOR SUSTAINABLE REGIONAL DEVELOPMENT.....	27
Ognyana Stoichkova.....	27
<i>University of agribusiness and rural development, Plovdiv, Bulgaria.....</i>	<i>27</i>
РОЛЯТА НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ФОНДОВЕ ЗА УСТОЙЧИВО РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ ..	27
Огняна Стоичкова.....	27
<i>Висше училище по агробизнес и развитие на регионите, Пловдив, България</i>	<i>27</i>
GLOBALIZATION, URBAN HYPERTROPHY AND ECONOMIC DEVELOPMENT	39
Krasimir Asenov.....	39
<i>University of agribusiness and rural development, Plovdiv, Bulgaria.....</i>	<i>39</i>
ГЛОБАЛИЗАЦИЯ, УРБАНИСТИЧНА ХИПЕРТРОФИЯ И ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ .	39
Красимир Асенов.....	39
<i>Висше училище по агробизнес и развитие на регионите, Пловдив, България</i>	<i>39</i>
SECTION 1: FISCAL POLICY – PROBLEMS AND CHALLENGES	47
СЕКЦИЯ 1: ФИСКАЛНА ПОЛИТИКА – ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА	47
FISCAL POLICY AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT	49
Ivanka Ionova	49
<i>University of agribusiness and rural development, Plovdiv, Bulgaria.....</i>	<i>49</i>
ФИСКАЛНА ПОЛИТИКА И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ	49
Иванка Йонова	49
<i>Висше училище по агробизнес и развитие на регионите, Пловдив, България</i>	<i>49</i>
REDUCING OPERATING COSTS AND ENHANCING COMPETITIVENESS OF THE SMES IN SOUTH BULGARIA: A CASE STUDY	57
Desislava Stoilova	57
<i>South-West University “Neofit Rilski”, Faculty of Economics, Blagoevgrad, Bulgaria.....</i>	<i>57</i>
INTERNATIONAL FINANCIAL POLICIES AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA.....	71
Ljupcho Stojcheski	71
<i>International Slavic University “G. R. Derzhavin” – Sveti Nikole – Bitola, R. N. Macedonia.....</i>	<i>71</i>

INTERNATIONAL BANKING PRACTICES IN THE AREA OF CIRCULAR ECONOMY	77
Virginia Zhelyazkova	77
<i>VUZF University, Sofia, Bulgaria</i>	77
МЕЖДУНАРОДНИ БАНКОВИ ПРАКТИКИ В ОБЛАСТТА НА КРЪГОВАТА ИКОНОМИКА	77
Виржиния Желязкова	77
<i>Висше училище по застраховане и финанси, София, България</i>	77
CREDIT COMPANIES IN BULGARIA – STATUS, TRENDS AND PROBLEMS	85
Sergey Radukanov	85
<i>St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo, Bulgaria</i>	85
КРЕДИТИРАЩИТЕ ФИНАНСОВИ ИНСТИТУЦИИ В БЪЛГАРИЯ – СЪСТОЯНИЕ, ТЕНДЕНЦИИ И ПРОБЛЕМИ	85
Сергей Радуканов	85
<i>ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий”, Велико Търново, България</i>	85
TAX BURDEN IN EU COUNTRIES – COMPARATIVE ANALYSIS	93
Nikolina Mareva	93
<i>University of agribusiness and rural development, Plovdiv, Bulgaria</i>	93
СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ДАНЪЧНАТА ТЕЖЕСТ В СТРАНИТЕ ОТ ЕС	93
Николина Марева	93
<i>Висше училище по агробизнес и развитие на регионите, Пловдив, България</i>	93
RETROSPECTION OF THE EFFECTS OF MARKET STRUCTURES AND BANKING COMPETITION IN THE EU AND BULGARIA	101
Angel Filipov	101
<i>University of agribusiness and rural development, Plovdiv, Bulgaria</i>	101
РЕТРОСПЕКЦИЯ НА ЕФЕКТИТЕ ОТ ПАЗАРНИТЕ СТРУКТУРИ И БАНКОВАТА КОНКУРЕНЦИЯ В ЕС И БЪЛГАРИЯ	101
Ангел Филипов	101
<i>Висше училище по агробизнес и развитие на регионите, Пловдив, България</i>	101
IMPORTANCE AND STRUCTURE OF THE BANKING SECTOR IN THE COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION AND BULGARIA IN PARTICULAR	111
Yuliyana Sashkova Benova	111
<i>D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov, Bulgaria</i>	111

SECTION 2: REGIONAL DEVELOPMENT, INVESTMENT AND RISK.....	117
СЕКЦИЯ 2: РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ, ИНВЕСТИЦИИ И РИСК.....	117
PROJECT MANAGEMENT – A NECESSITY FOR SUCCESSFUL REALIZATION OF PROJECTS	119
Suzana Zikovska.....	119
<i>Faculty of safety engineering, International Slavic University "G. R. Derzhavin" Sveti Nikole and Bitola, in Macedonia</i>	<i>119</i>
NOT SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES, BUT FAMILY AND TRADITIONAL ENTERPRISES IN BULGARIA. SUCCESSION AND TRANSFER OF BUSINESS	125
Velizar Petrov	125
<i>Regional Development Agency with Business Support Centre for Small and Medium-sized Enterprises – Plovdiv, Bulgaria.....</i>	<i>125</i>
НЕ МАЛКИ И СРЕДНИ, А СЕМЕЙНИ И ТРАДИЦИОННИ ПРЕДПРИЯТИЯ В БЪЛГАРИЯ. УНАСЛЕДЯВАНЕ И ТРАНСФЕР НА БИЗНЕС.....	125
Велизар Петров.....	125
<i>Агенция за регионално развитие с Бизнес център за подпомагане на малки и средни предприятия – Пловдив, България</i>	<i>125</i>
IMPROVEMENT OF THE TAXATION SYSTEM IN THE CONTEXT OF REPRODUCTION OF SOIL FERTILITY IN UKRAINE	135
Anatolii Kucher	135
<i>Academy of Economic Sciences of Ukraine, V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine</i>	<i>135</i>
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ ВОСПРОИЗВОДСТВА ПЛОДОРОДИЯ ПОЧВ В УКРАИНЕ	136
Anatolii Kucher	136
<i>Харьковский национальный университет им. В. Н. Каразина, Украина.....</i>	<i>136</i>
OPPORTUNITIES TO FINANCE SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES THROUGH THE STOCK EXCHANGE	145
Mariana Assenova	145
<i>University of agribusiness and rural development, Plovdiv, Bulgaria.....</i>	<i>145</i>
ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ФИНАНСИРАНЕ НА МАЛКИТЕ И СРЕДНИ ПРЕДПРИЯТИЯ ПРЕЗ ФОНДОВАТА БОРСА.....	145
Мариана Асенова.....	145
<i>Висше училище по агробизнес и развитие на регионите, Пловдив, България.....</i>	<i>145</i>

MODERN ASPECTS OF EXPENDITURE POLICY OF BULGARIAN MUNICIPALITIES	153
Biser Krastev	153
<i>University of agribusiness and rural development, Plovdiv, Bulgaria.....</i>	<i>153</i>
СЪВРЕМЕННИ АСПЕКТИ НА РАЗХОДНАТА ПОЛИТИКА НА БЪЛГАРСКИТЕ ОБЩИНИ	153
Бисер Кръстев	153
<i>Висше училище по агробизнес и развитие на регионите, Пловдив, България</i>	<i>153</i>
EXPECTATIONS FOR BULGARIAN AGRICULTURE TO THE COMMON AGRICULTURAL POLICY OF THE EUROPEAN UNION AFTER 2020	161
Petia Branzova.....	161
<i>Economy Research Institute, Bulgarian Academy of Sciences, Sofia, Bulgaria</i>	<i>161</i>
ОЧАКВАНИЯ ЗА БЪЛГАРСКОТО ЗЕМЕДЕЛИЕ СПРЯМО ОБЩАТА СЕЛСКОСТОПАНСКА ПОЛИТИКА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ СЛЕД 2020 ГОДИНА.....	161
Петя Брънзова	161
<i>Институт за икономически изследвания при БАН.....</i>	<i>161</i>
FINANCIAL RISK MANAGEMENT IN AGRICULTURE	171
Delyan Plachkov.....	171
<i>University of agribusiness and rural development, Plovdiv, Bulgaria.....</i>	<i>171</i>
УПРАВЛЕНИЕ НА ФИНАНСОВИЯ РИСК В ЗЕМЕДЕЛИЕТО	171
Делян Плачков	171
<i>Висше училище по агробизнес и развитие на регионите, Пловдив, България</i>	<i>171</i>
ISSUES IN FINANCING THE SMES FOR WINE PRODUCTION IN R. N. MACEDONIA	177
Nikola Bujukliev	177
<i>University of agribusiness and rural development, Plovdiv, Bulgaria.....</i>	<i>177</i>
REGULATION OF THE ACTIVITIES OF INTERNATIONAL RATING AGENCIES	183
Viara Slavianska, Dinko Kazepov.....	183
<i>University of agribusiness and rural development, Plovdiv, Bulgaria.....</i>	<i>183</i>
РЕГУЛИРАНЕ ДЕЙНОСТТА НА МЕЖДУНАРОДНИТЕ РЕЙТИНГОВИ АГЕНЦИИ	183
Вяра Славянска, Динко Казепов	183
<i>Висше училище по агробизнес и развитие на регионите, Пловдив, България</i>	<i>183</i>

SECTION 3: THREATS AND OPPORTUNITIES OF GLOBALIZATION	187
СЕКЦИЯ 3: ЗАПЛАХИ И ВЪЗМОЖНОСТИ НА ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА	187
GLOBALIZATION TRENDS: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES IN TURKEY	189
Yasemin Oraman, Gökhan Unakitan.....	189
<i>Tekirdağ Namık Kemal University, Turkey</i>	<i>189</i>
TOURISM POLICY IN REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA: PAST ISSUES AND FUTURE CHALLENGES	197
Dejan Metodijeski	197
<i>Faculty of tourism and business logistics, University Goce Delcev Stip, R. N. Macedonia.....</i>	<i>197</i>
Kristijan Dzambazovski	197
<i>Hotel “Ambassador”, Skopje, R. N. Macedonia.....</i>	<i>197</i>
Jasmina Andreeva.....	197
<i>St. Kliment Ohridski University of Sofia – Bulgaria</i>	<i>197</i>
Oliver Filiposki, Emilija Todorovic	197
<i>Faculty of tourism and business logistics, University Goce Delcev Stip, R. N. Macedonia.....</i>	<i>197</i>
FIGHTING AGAINST FINANCING OF TERRORISM	211
David Chuparkoski.....	211
<i>University of agribusiness and rural development, Plovdiv, Bulgaria.....</i>	<i>211</i>
FOREIGN TRADE OF BULGARIA IN THE PERIOD 2007 – 2017. QUANTITATIVE AND STRUCTURAL AMENDMENTS	217
Krasimir Levkov.....	217
<i>University of agribusiness and rural development, Plovdiv, Bulgaria.....</i>	<i>217</i>
ВЪНШНАТА ТЪРГОВИЯ НА БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ ХХІ ВЕК – КОЛИЧЕСТВЕНИ И СТРУКТУРНИ ИЗМЕНЕНИЯ.....	217
Красимир Левков.....	217
TOURIST EXPORT OF BULGARIA AS A FACTOR FOR REDUCING THE NEGATIVE FOREIGN TRADE BALANCE.....	225
Krasimir Levkov, Plamen Lakov, Veliko Velikov	225
<i>University of agribusiness and rural development, Plovdiv, Bulgaria.....</i>	<i>225</i>
ТУРИСТИЧЕСКИЯТ ЕКСПОРТ НА БЪЛГАРИЯ КАТО ФАКТОР ЗА НАМАЛЯВАНЕ НА ОТРИЦАТЕЛНОТО ВЪНШНОТЪРГОВСКО САЛДО	225
Красимир Левков, Пламен Лаков, Велико Великов.....	225
<i>Висше училище по агробизнес и развитие на регионите – гр. Пловдив, България</i>	<i>225</i>

ISIS, AN ARTIFICIAL TERRORIST ORGANISATION AND BITCOIN	231
Ekrem Tufan, Hasan Gül, Özgür Manap, Bahattin Hamarat.....	231
<i>Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey</i>	231
DATA MINING TECHNIQUES FOR ANTI MONEY LAUNDERING	241
David Chuparkoski.....	241
<i>University of agribusiness and rural development, Plovdiv, Bulgaria</i>	241
SECTION 4: REGIONAL STRATEGIES AND MANAGEMENT	255
СЕКЦИЯ 4: РЕГИОНАЛНИ СТРАТЕГИИ И МЕНИДЖМЪНТ	255
EVALUATION OF REGIONAL DEVELOPMENT POLICY IN TURKEY	257
Gökhan Unakitan, Yasemin Oraman, Derya Abdikoğlu.....	257
<i>Tekirdağ Namık Kemal University, Turkey</i>	257
DEVELOPMENT AGENCIES IN REGIONAL DEVELOPMENT: TRAKYA DEVELOPMENT AGENCY	265
Burçin Başaran, Yasemin Oraman	265
<i>Tekirdağ Namık Kemal University, Turkey</i>	265
SOMETHING MORE THAN A SPORT, SAILING TO THE LIFE	273
Figen Sevinç	273
<i>Bartın University, Turkey</i>	273
Tülay Güzel	273
<i>Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey</i>	273
REGIONAL IMBALANCES AND OPPORTUNITIES FOR THEIR REDUCTION THROUGH THE TERRITORIAL DEVELOPMENT AND RURAL TOURISM PROGRAMS	279
Tihomir Lichev	279
<i>Academy of economics D.A. Tsenov, Svishtov, Bulgaria</i>	279
РЕГИОНАЛНИ ДИСБАЛАНСИ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ТЯХНОТО НАМАЛЕНИЕ ЧРЕЗ ПРОГРАМИТЕ ЗА РАЗВИТИЕ НА ТЕРИТОРИЯТА И СЕЛСКИЯ ТУРИЗЪМ	279
Тихомир Личев	279
<i>Стопанска академия “Д. А. Ценов”, Свищов</i>	279

THE GEOGRAPHICAL FACTOR AND THE LAND TAX	287
Veselin Boyadzhiev, Neli Veselinova, Plamen Patarchanov	287
<i>Sofia University, Department of Social and Economic Geography, Faculty of Geology and Geography, Sofia, Bulgaria</i>	287
Vasil Zarkov	287
<i>EP Consult Ltd., Bulgaria</i>	287
ГЕОГРАФСКИЯТ ФАКТОР И ПОЗЕМЛЕНИЯТ ДАНЪК	288
Веселин Бояджиев, Нели Веселинова, Пламен Патарчанов	288
<i>СУ “Св. Климент Охридски“, Геолого-географски факултет, Катедра „Социално-икономическа география“</i>	288
Васил Зарков	288
<i>ЕП „Консулт“ ООД</i>	288
OPPORTUNITIES FOR DEVELOPMENT OF AGRICULTURE IN BLAGOEVGRAD REGION	295
Valentin Boshkilov.....	295
<i>VUZF University - Sofia, Bulgaria</i>	295
ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО В РЕГИОН БЛАГОЕВГРАД	295
Валентин Бошкилов	295
<i>Висше училище по застраховане и финанси – София, България</i>	295
EXPLORING THE POSSIBILITIES OF SPECIALIZED TYPES OF TOURISM AS AN ALTERNATIVE TO DEVELOP YEAR-ROUND TOURISM PRODUCTS TO MASS TOURISM IN THE MUNICIPALITY OF POMORIE	307
Stefka Timareva.....	307
<i>University of agribusiness and rural development, Plovdiv, Bulgaria</i>	307
ИЗСЛЕДВАНЕ ВЪЗМОЖНОСТИТЕ НА СПЕЦИАЛИЗИРАНИТЕ ВИДОВЕ ТУРИЗЪМ КАТО АЛТЕРНАТИВА ЗА РАЗВИТИЕ НА ЦЕЛОГОДИШЕН ТУРИСТИЧЕСКИ ПРОДУКТ НА МАСОВИЯ ТУРИЗЪМ В ОБЩИНА ПОМОРИЕ	307
Стефка Тимарева	307
<i>Висше училище по агробизнес и развитие на регионите, Пловдив, България</i>	307
POTENTIAL AND OPPORTUNITIES FOR RURAL TOURISM DEVELOPMENT IN LAG „TUTRAKAN – SLIVO POLE“	317
Valentina Marinova	317
<i>University of agribusiness and rural development, Plovdiv, Bulgaria</i>	317
Maria Marinova	317
<i>Director, Local action group</i>	317

ПОТЕНЦИАЛ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИЯ ТУРИЗЪМ В „МИГ ТУТРАКАН – СЛИВО ПОЛЕ“	318
Валентина Маринова.....	318
<i>Висше училище по агробизнес и развитие на регионите, Пловдив, България</i>	318
Мария Маринова.....	318
<i>Director local action group</i>	318
THE STATE AND OPPORTUNITIES FOR THE DEVELOPMENT OF TOURISM IN THE MUNICIPALITIES IN THE LOWER DANUBE RIVER	333
Lubomira Todorova.....	333
<i>Academy of economics D. A. Tsenov, Svishtov, Bulgaria</i>	333
СЪСТОЯНИЕ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ТУРИЗМА В ОБЩИНИТЕ ПО ПОРЕЧИЕТО НА ДОЛЕН ДУНАВ	333
Любомира Тодорова.....	333
<i>Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов, България</i>	333
SECTION 5: BUSINESS MODELS, SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND INNOVATION	341
СЕКЦИЯ 5: БИЗНЕС МОДЕЛИ, УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И ИНОВАЦИИ	341
SITUATION ANALYSIS OF THE FISHERIES SECTOR OF TURKEY	343
İbrahim Künili, İlknur Ak, Gülen Türker, Fatma Çolakoğlu	343
<i>Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Marine Science and Technology, Turkey</i>	343
FISH PROCESSING WASTES: POTENTIAL SOURCE OF BYPRODUCTS	349
Hasan Basri Ormanci, İbrahim Ender Künili, Fatma Arik Colakoğlu	349
<i>Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Marine Science and Technology, Turkey</i>	349
THE ROLE OF AGRICULTURAL SUPPORTS IN SUSTAINABLE RURAL DEVELOPMENT: THE CASE OF TURKEY	355
Sema Konyali, Yasemin Oraman	355
<i>Tekirdağ Namık Kemal University, Faculty of Agriculture, Department of Agricultural Economics, Turkey</i>	355
CERTIFICATION PROCESS, CERTIFICATION INSTITUTIONS AND CRITERIA ABOUT PRACTICES OF THE FOOD SAFETY MANAGEMENT SYSTEM	367
Tülay Güzel	367
<i>Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey</i>	367
Yücel Taşkin.....	367
<i>Food Safety Specialist, Turkey</i>	367

THE ROLE OF CIVIC SOCIETY IN SUSTAINABLE DEVELOPMENT	371
Ivana Stojchevska.....	371
<i>International Slavic University “G. R. Derzavin” Sveti Nikole – Bitola, R. N. Macedonia</i>	<i>371</i>
CURRENT ASPECTS IN FINANCIAL ACCOUNTING TRAINING AS A FACTOR AFFECTING LEADERSHIP SKILLS DEVELOPMENT	377
Galina Chipriyanova.....	377
<i>D. A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov, Bulgaria.....</i>	<i>377</i>
АКТУАЛНИ МОМЕНТИ ПРИ ОБУЧЕНИЕТО ПО ФИНАНСОВО СЧЕТОВОДСТВО КАТО ФАКТОР ЗА ИЗГРАЖДАНЕ НА ЛИДЕРСКИ УМЕНИЯ	377
Галина Чиприянова	377
<i>Стопанска академия „Д. А. Ценов“, Свищов, България.....</i>	<i>377</i>
APPLICATION OF PLANT BIOTECHNOLOGY METHODS FOR THE CONSERVATION OF GENETIC RESOURCES AND FOR ACCELERATED REPRODUCTION IN THE SPECIES <i>Glycyrrhiza glabra L.</i>	385
Stanislava Stateva.....	385
<i>Institute of plant genetic resources “K. Malkov”, Department “Plant genetic resources”, Sadovo, Bulgaria.....</i>	<i>385</i>
ПРИЛОЖЕНИЕ НА МЕТОДИТЕ НА РАСТИТЕЛНИТЕ БИОТЕХНОЛОГИИ ЗА ОПАЗВАНЕ НА ГЕНЕТИЧНИ РЕСУРСИ И ЗА УСКОРЕНО РАЗМНОЖАВАНЕ ПРИ ВИДА <i>Glycyrrhiza glabra L.</i>.....	385
Станислава Статева	385
<i>Институт по растителни генетични ресурси „Константин Малков“ – Садово.....</i>	<i>385</i>
ACCOUNTING BUSINESS ANALYSIS OF THE ENTERPRISE – CHALLENGES AND PERSPECTIVES.....	391
Marko Timchev	391
<i>University of National and World Economy, Sofia, Bulgaria</i>	<i>391</i>
СТОПАНСКИ СЧЕТОВОДЕН АНАЛИЗ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО – ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ПЕРСПЕКТИВИ.....	391
Марко Тимчев	391
<i>Университет за национално и световно стопанство - София.....</i>	<i>391</i>
DEVELOPMENT OF INNOVATIONS AND TECHNOLOGIES IN THE BANKING SECTOR	401
Maria Neykova	401
<i>University of Veliko Tarnovo “St. St. Cyril and Methodius”- Veliko Tarnovo, Bulgaria.....</i>	<i>401</i>

РАЗВИТИЕ НА ИНОВАЦИИТЕ И ТЕХНОЛОГИИТЕ В БАНКОВИЯ СЕКТОР	401
Мария Нейкова	401
<i>ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“ – В. Търново</i>	<i>401</i>
<i>Висше училище по агробизнес и развитие на регионите – Филиал В. Търново</i>	<i>401</i>
SECTION 6: COMPETITIVENESS, ENTREPRENEURSHIP AND GROWTH POTENTIAL	407
СЕКЦИЯ 6: КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ, ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО И ПОТЕНЦИАЛ ЗА РАСТЕЖ.....	407
INTERNATIONAL COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL EXPORT: COMPARATIVE ANALYSIS OF THE EU COUNTRIES AND TURKEY	409
Derya İlkey Abdikoğlu, Gökhan Unakitan.....	409
<i>Tekirdağ Namık Kemal University, Faculty of Agriculture, Department of Agricultural Economics, Turkey.....</i>	<i>409</i>
FUNCTIONAL URBAN MARKETS AND PERI-URBAN AGRICULTURE: A PHOTOGRAPHIC PRESENTATION.....	417
Rezezar Kolaj	417
<i>Agricultural University of Tirana, Albania</i>	<i>417</i>
Petar Borisov, Teodor Radev.....	417
<i>Agricultural University - Plovdiv, Bulgaria</i>	<i>417</i>
Adela Osmani Ergen.....	417
<i>Siirt University, Turkey.....</i>	<i>417</i>
PRINCIPLES AND SPECIFICITIES FOR THE EVALUATION OF INVESTMENT PROJECTS	423
Yakim Kitanov	423
<i>VUZF University – Sofia, Bulgaria</i>	<i>423</i>
ПРИНЦИПИ И ОСОБЕНОСТИ НА ОЦЕНКАТА НА ИНВЕСТИЦИОННИ ПРОЕКТИ.....	423
Яким Китанов	423
<i>Висше училище по застраховане и финанси – София, България</i>	<i>423</i>
SPECIFICITIES OF VALUE AND STRUCTURE OF SOURCES OF FINANCE FOR THE FIRM	435
Yakim Kitanov	435
<i>VUZF University – Sofia, Bulgaria</i>	<i>435</i>
ОСОБЕНОСТИ НА СТОЙНОСТТА И СТРУКТУРАТА НА ИЗТОЧНИЦИТЕ ЗА ФИНАНСИРАНЕ НА ФИРМАТА	435
Яким Китанов	435
<i>Висше училище по застраховане и финанси – София, България</i>	<i>435</i>

SOME CHALLENGES TO THE REGULATION OF CROWDSOURCING PLATFORMS	445
Nedyalko Valkanov	445
<i>University of Economics – Varna, Bulgaria.....</i>	<i>445</i>
ЗА НЯКОИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД РЕГУЛИРАНЕТО НА ПЛАТФОРМИТЕ ЗА СПОДЕЛЕНО ФИНАНСИРАНЕ	445
Недялко Вълканов	445
<i>Икономически университет – Варна, България</i>	<i>445</i>
SPORTS INDUSTRY – A FULL-FLEDGET SECTOR OF THE ECONOMY	455
Kiril Borissov	455
<i>University of agribusiness and rural development, Plovdiv, Bulgaria.....</i>	<i>455</i>
СПОРТНАТА ИНДУСТРИЯ – ПЪЛНОЦЕНЕН ОТРАСЪЛ НА ИКОНОМИКАТА	455
Кирил Борисов	455
<i>Висше училище по агробизнес и развитие на регионите, Пловдив, България</i>	<i>455</i>
RESEARCH AND ANALYSIS OF THE PRODUCTION OF BROWNIAN GAS AND POLYMETALIC MINERALS EXTRACTED FROM SEA WATER	463
Chavdar Nikolov Kamenarov	463
<i>Plam Enrgy JSC</i>	<i>463</i>
Plamen Chavdarov Kamenarov	463
<i>Kame engineering Ltd</i>	<i>463</i>
ИЗСЛЕДВАНЕ И АНАЛИЗ НА ПРОИЗВОДИТЕЛНОСТТА НА БРАУНОВ ГАЗ И ПОЛИМЕТАЛНИ МИНЕРАЛИ ИЗВЛЕЧЕНИ ОТ МОРСКА ВОДА	467
RESEARCH OF ENERGY EFFICIENCY BY OBRAINING OF BROWNIAN GAS AND POLYMETALIC MINERALS FROM SEA WATER	471
Chavdar Nikolov Kamenarov	471
<i>Plam Enrgy JSC</i>	<i>471</i>
Plamen Chavdarov Kamenarov	471
<i>Kame engineering Ltd</i>	<i>471</i>
ИЗСЛЕДВАНЕ НА ЕНЕРГИЙНАТА ЕФЕКТИВНОСТ ПРИ ДОБИВ НА БРАУНОВ ГАЗ И ПОЛИМЕТАЛНИ МИНЕРАЛИ ОТ МОРСКА ВОДА.....	477
RESEARCH OF THE EXPERIMENTAL DATA FROM SAMPLES SUBMITTED FOR ANALYSIS AT A LICENSED EUROPEAN “ALS” LABORATORY.....	482
Chavdar Nikolov Kamenarov	482
<i>Plam Enrgy JSC</i>	<i>482</i>
Plamen Chavdarov Kamenarov	482
<i>Kame engineering Ltd</i>	<i>482</i>

ИЗСЛЕДВАНЕ НА ПОЛУЧЕНИТЕ ЕКСПЕРИМЕНТАЛНИ ДАННИ ОТ ПРОБИТЕ ДАДЕНИ ЗА АНАЛИЗ В ЛИЦЕНЗИРАНА ЕВРОПЕЙСКА ЛАБОРАТОРИЯ „АЛС“	488
SOCIAL AND CLIMATE CHANGES IN AGRICULTURE: CHALLENGES AS OPPORTUNITIES FOR ADAPTATION	497
Rezezar Kolaj.....	497
<i>Agricultural University of Tirana</i>	497
Petar Borisov, Teodor Radev.....	497
<i>Agricultural University Plovdiv - Bulgaria</i>	497
Adela Osmani Ergen.....	497
<i>Siirt University, Turkey</i>	497
SECTION 7: MODERN FINANCIAL METHODS AND APPLICATIONS	503
СЕКЦИЯ 7: СЪВРЕМЕННИ ФИНАНСОВИ МЕТОДИ И ПРИЛОЖЕНИЯ	503
SOME ASPECTS OF THE ANALYSIS AND ASSESSMENT OF ENTERPRISE’S GROWTH RATE	505
Rositsa Ivanova.....	505
<i>University of agribusiness and rural development, Plovdiv, Bulgaria</i>	505
АСПЕКТИ НА АНАЛИЗА И ОЦЕНКАТА НА ТЕМПА НА РАСТЕЖ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО	506
Росица Иванова.....	506
<i>Висше училище по агробизнес и развитие на регионите, Пловдив, България</i>	506
MODEL FOR ACCOUNTING FOR VALUE ADDED TAX ON INTRA-COMMUNITY ACQUISITIONS OF GOODS	515
Stanislava Pancheva.....	515
<i>University of agribusiness and rural development, Plovdiv, Bulgaria</i>	515
МОДЕЛ ЗА СЧЕТОВОДНО ОТЧИТАНЕ НА ДАНЪКА ВЪРХУ ДОБАВЕНАТА СТОЙНОСТ ПРИ ВЪТРЕОБЩНОСТНО ПРИДОБИВАНЕ НА СТОКИ	515
Станислава Панчева.....	515
<i>Висше училище по агробизнес и развитие на регионите, Пловдив, България</i>	515
PROBLEMS AND CHALLENGES IN THE IMPLEMENTATION AND ACCOUNTING OF SPECIFIC ACTIVITIES OF HEALTH INSURERS	521
Maia Natchkova.....	521
<i>University of national and world economy, Bulgaria</i>	521
ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРИ ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ И ОТЧИТАНЕ НА СПЕЦИФИЧНАТА ДЕЙНОСТ НА ЗДРАВНИТЕ ЗАСТРАХОВАТЕЛИ	521
Мая Начкова.....	521
<i>Университет за национално и световно стопанство - София</i>	521

APPLICATION OF CLOUD COMPUTING IN BANKING	531
Plamen Dzhaparov.....	531
<i>University of Economics – Varna, Bulgaria.....</i>	<i>531</i>
ПРИЛОЖЕНИЕ НА ОБЛАЧНИТЕ ИЗЧИСЛЕНИЯ В БАНКИРАНЕТО	531
Пламен Джапаров.....	531
<i>Икономически университет – Варна, България</i>	<i>531</i>
CURRENT TRENDS IN FINANCIAL PLANNING METHODS	539
Georgi Georgiev, Vladislava Georgieva	539
<i>University of agribusiness and rural development, Plovdiv, Bulgaria.....</i>	<i>539</i>
СЪВРЕМЕННИ ТЕНДЕНЦИИ В МЕТОДИТЕ ЗА ФИНАНСОВО ПЛАНИРАНЕ	539
Георги Георгиев, Владислава Георгиева.....	539
<i>Висше училище по агробизнес и развитие на регионите, Пловдив, България</i>	<i>539</i>
CHALLENGES AND PROBLEMS IN TODAY'S ECONOMIC FORECASTS	545
Georgi Georgiev, Vladislava Georgieva	545
<i>University of agribusiness and rural development, Plovdiv, Bulgaria.....</i>	<i>545</i>
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ПРОБЛЕМИ ПРИ СЪВРЕМЕННИТЕ ИКОНОМИЧЕСКИТЕ ПРОГНОЗИ	545
Георги Георгиев, Владислава Георгиева.....	545
<i>Висше училище по агробизнес и развитие на регионите, Пловдив, България</i>	<i>545</i>
NON-FINANCIAL PERFORMANCE OF THE MINING INDUSTRY SECTOR - NEW CHALLENGES AND SOLUTIONS	553
Radostina Bakardjieva.....	553
<i>Economic Research Institute at Bulgarian Academy of Sciences, Sofia, Bulgaria</i>	<i>553</i>
Emil Dimov	553
<i>University of mining and geology St. Ivan Rilski, Sofia, Bulgaria</i>	<i>553</i>
НЕФИНАНСОВО ПРЕДСТАВЯНЕ НА СЕКТОР „ДОБИВНА ИНДУСТРИЯ” – НОВИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И РЕШЕНИЯ.....	554
Радостина Бакърджиева	554
<i>Институт за икономически изследвания на БАН.....</i>	<i>554</i>
Емил Димов.....	554
<i>Минно-геоложки университет Св. Иван Рилски, София, България.....</i>	<i>554</i>

SECTION 8: EMPLOYMENT, SOCIAL INCLUSION AND REGIONAL POLICIES	565
СЕКЦИЈА 8: ЗАЕТОСТ, СОЦИЈАЛНО ВКЛУЧВАЊЕ И РЕГИОНАЛНИ ПОЛИТИКИ.....	565
CONTRIBUTION OF MUSSEL FARMS TO EMPLOYMENT IN THE ISLANDS REGION FOUND AT THE SOUTHERN MARMARA SEA (TURKEY)	567
Serhat Çolakoğlu, Pınar Yildirim, Ender Künili	567
<i>Çanakkale Onsekiz Mart University, Çanakkale, Turkey.....</i>	<i>567</i>
EMPLOYMENT AND WORKING INTEGRATION OF PEOPLE WITH DISABILITIES.....	573
Gorica Popovska Nalevska.....	573
<i>Internacional Slavic University „Gavrilo Romanovic Derzavin“, Bitola – Sveti Nikole, Republic of North Macedonia</i>	<i>573</i>
ELEMENTS OF EDUCATIONAL EDUCATION PROCESS IN THE SCHOOLS.....	581
Ismail Aliu.....	581
<i>Ministry of Education and Science, Republic of North Macedonia</i>	<i>581</i>
PROBLEMS OF THE BULGARIAN PENSION SYSTEM	591
Pavlina Dimitrova.....	591
<i>University of agribusiness and rural development, Plovdiv, Bulgaria.....</i>	<i>591</i>
ПРОБЛЕМИ В ПЕНСИОННАТА СИСТЕМА В БЪЛГАРИЯ	591
Павлина Димитрова.....	591
<i>Висше училище по агробизнес и развитие на регионите, Пловдив, България</i>	<i>591</i>
SECTION 9: INDUSTRIAL REVOLUTION AND HUMAN CAPITAL	599
СЕКЦИЈА 9: ИНДУСТРИЈАЛНА РЕВОЛУЦИЈА И ЧОВЕШКИ КАПИТАЛ.....	599
PROTECTED WITNESS AS AN INSTRUMENT IN THE LEGAL SYSTEM.....	601
Shkumbin Leka.....	601
<i>International University – Struga, R. N. Macedonia.....</i>	<i>601</i>
MANAGERS' VISIONS AUTHENTICITY AND PLAGIARISM IN ACADEMIC PAPERS	613
Emanuela Esmerova	613
<i>European University – Republic of Northern Macedonia.....</i>	<i>613</i>
Drashko Atanasoski.....	613
<i>University "Goce Delcev", Stip, Republic of Northern Macedonia.....</i>	<i>613</i>

NORMATIVE SETTLEMENT OF LABOUR RELATIONS IN AGRICULTURAL SECTOR IN BULGARIA.....	619
Natalia Stoyanova.....	619
<i>University of agribusiness and rural development, Plovdiv, Bulgaria.....</i>	<i>619</i>
CONTEMPORARY DIMENSIONS OF EDUCATION IN MASTER'S DEGREE PROGRAMS IN ACCOUNTING IN BULGARIA IN THE CONTEXT OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT	625
Radosveta Krasteva-Hristova	625
<i>D. A. Tsenov Academy of Economics, department „Finance and credit“ – Svishtov, Bulgaria.....</i>	<i>625</i>
СЪВРЕМЕННИ ИЗМЕРЕНИЯ НА ОБУЧЕНИЕТО В МАГИСТЪРСКИТЕ ПРОГРАМИ ПО СЧЕТОВОДСТВО В БЪЛГАРИЯ В КОНТЕКСТА НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ.....	625
Радосвета Кръстева-Христова.....	625
<i>Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов, България.....</i>	<i>625</i>
INSTAGRAM USAGE IN HOSPITALITY SECTOR AS A SOCIAL MEDIA MARKETING STRATEGY.....	637
Nur Undey	637
<i>Halic University, Faculty of Management, Istanbul, Turkey</i>	<i>637</i>
Ibrahim Koroglu	637
<i>Ritz Carlton Hotel, Istanbul, Turkey</i>	<i>637</i>
Erol Duran	637
<i>Onsekiz Mart University, Faculty of Tourism, Canakkale, Turkey</i>	<i>637</i>
MOTIVATION AND ITS ROLE IN THE LEARNING PROCESS.....	653
Diana Vatsova	653
<i>„St. Cyril and St. Methodius“ University of Veliko Tarnovo, Bulgaria</i>	<i>653</i>
МОТИВАЦИЯТА И НЕЙНАТА РОЛЯ В УЧЕБНИЯ ПРОЦЕС	653
Диана Вацова	653
<i>ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“, Велико Търново, България</i>	<i>653</i>
EDUCATIONAL TECHNOLOGIES TO INCREASE THE LEVEL OF FUNCTIONAL SKILLS OF STUDENTS.....	661
Borislava Ivanova.....	661
<i>„St. Cyril and St. Methodius“ University of Veliko Tarnovo, Bulgaria</i>	<i>661</i>
ОБРАЗОВАТЕЛНИ ТЕХНОЛОГИИ ЗА ПОВИШАВАНЕ РАВНИЩЕТО НА ФУНКЦИОНАЛНА ГРАМОТНОСТ НА УЧЕНИЦИТЕ	661
Борислава Иванова.....	661
<i>ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“, Велико Търново, България</i>	<i>661</i>

FINANCIAL AND RESOURCE MANAGEMENT FOR THE ACHIEVEMENT OF QUALITY ASSURANCE GOALS: PRINCIPLES AND GOOD PRACTICE EXAMPLES	669
Patricia Georgieva	669
<i>University of agribusiness and rural development, Plovdiv, Bulgaria.....</i>	<i>669</i>
POSTER SESSION	679
ПОСТЕРНА СЕСИЈА	679
THE ECOFAR PROJECT – A CHALLENGE FOR THE FURTHER SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF AGRICULTURE THROUGH IMPROVING THE EDUCATION OF YOUNG ECO-FARMERS	681
Nazan Arifoğlu Şen, Boris Abersek, Metka Kordigel Abersek, Andrej Flogie, Ali Karabayir, Baboo Ali, Firat Alaturk, Mustafa Ogutcu, Selcuk Birer	681
<i>Canakkale Onsekiz Mart University, Turkey.....</i>	<i>681</i>
BUDGET-AND-FISCAL STIMULATION OF THE IMPLEMENTATION OF INNOVATIVE AGRICULTURAL PROJECTS	691
Lesia Kucher.....	691
<i>Kharkiv National Agrarian University named after V. V. Dokuchayev, Ukraine</i>	<i>691</i>
БЮДЖЕТНО-ФИСКАЛЬНОЕ СТИМУЛИРОВАНИЕ РЕАЛИЗАЦИИ ИННОВАЦИОННЫХ АГРАРНЫХ ПРОЕКТОВ	692
Леся Кучер.....	692
<i>Харьковский национальный аграрный университет им. В. В. Докучаева, Украина</i>	<i>692</i>
INVESTMENT POTENTIAL OF MACROALGAE CULTURE IN ÇANAKKALE, TURKEY.....	699
Gülen Türker	699
<i>Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Turkey</i>	<i>699</i>
İlknur Ak	699
<i>Çanakkale Uygulamalı Bilimler GıdaTehnolojisi Bölümü, Türkiye</i>	<i>699</i>
FISHERIES FOOD INDUSTRY OF ÇANAKKALE.....	705
Fatma Çolakoğlu, İbrahim Künili, Hasan Ormanci.....	705
<i>Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey.....</i>	<i>705</i>
RARE CLINICAL CASE OF COMBINED TRAUMA OF INJURY WITH A KNIFE: VULNERA PUNCTA THORACIS SINISTRA, HEMOTHORAX SINISTRA, HEMOPERICARDIUM, LESIO PULMONIS, PERICARDIAS, VENTRICULUS DEXTER CORDIS, DIAPHRAGME ET OMENTI MAJORIS.....	709
Gospodin Peykov, Zaharinka Makshutova.....	709
<i>Thoracic Surgery Clinic, University Multi-Profile Active Treatment Hospital „Georgi Stranski" Pleven, Bulgaria.....</i>	<i>709</i>

**РЯДЪК КЛИНИЧЕН СЛУЧАЙ НА СЪЧЕТАНА ТРАВМА ОТ НАРАНЯВАНЕ С НОЖ:
ВУЛНЕРА ПУНКТА ТОРАЦИС СИНИСТРА, ХЕМОТОРАКС СИНИСТРА,
ХЕМОПЕРИКАРД, ЛЕЗИО ПУЛМОНИС, ПЕРИКАРДИИ, ВЕНТРИКУЛУС ДЕКСТЕР
КОРДИС, ДИАФРАГМЕ ЕТ ОМЕНТИ МАЙОРИС 713**

Господин Пейков, Захаринка Макшутова.....713

Клиника по гръдна хирургия, УМБАЛ "Г. Странски"- Плевен 713

**SUSTAINABLE USING OF THE WATER FOR IRRIGATION WITH WATER SAVING
TECHNOLOGIES 717**

Roumyana Kireva, Roumen Gadjev717

Institute of Soil Science, agritechnologies and plant protection, Sofia, Bulgaria 717

**УСТОЙЧИВО ИЗПОЛЗВАНЕ НА ВОДАТА ЗА НАПОЯВАНЕ ПРИ ВОДОСПЕСТЯВАЩИ
ТЕХНОЛОГИИ..... 717**

Румяна Кирева, Румен Гаджев717

Институт по почвознание, агротехнологии и растителна защита, София, България..... 717

**International scientific and practical conference
“Bulgaria of regions’2019”**

PLENARY SESSION
ПЛЕНАРНИ ДОКЛАДИ

Plovdiv, 2019

TOURISM POLICY IN REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA: PAST ISSUES AND FUTURE CHALLENGES

Dejan Metodijeski

Faculty of tourism and business logistics, University Goce Delcev Stip, R. N. Macedonia

Kristijan Dzambazovski

Hotel “Ambasador”, Skopje, R. N. Macedonia

Jasmina Andreeva

St. Kliment Ohridski University of Sofia – Bulgaria

Oliver Filiposki, Emilija Todorovic

Faculty of tourism and business logistics, University Goce Delcev Stip, R. N. Macedonia

Abstract: Despite political turmoil and economic crises in various parts of the world, tourism is one of the successful stories of present time and has shown constant economic growth in past few decades. Tourism has significant social and economic benefits for different countries, and tourism policy created by various governments is one of the primary factors for the existence and development of tourism sector. The subject of this paper is tourism policy in Republic of North Macedonia, as seen through the prism of historical development, past issues and future challenges. The paper provides basic data for the country such as: territory characteristics, population, number of international tourists, tourism law and key tourism policy creators on national, regional and local level. Table showing government bodies responsible for tourism, national, regional and local tourism development strategies as well as tourism related legislation is used to prepare an analysis of tourism policy in the country. For the purpose of paper, we use research methodology and secondary data sources by consulting official tourism development plans, government bodies and tourism laws in Republic of North Macedonia. An analysis and review of tourism development plans, government bodies and tourism legislative has been made, based on systematical evaluation of their actual content. The paper concluding remarks are regarding the structure of tourism policy and how the policy makers determine prospects and directions of tourism development in the Republic of North Macedonia.

Keywords: tourism, tourism policy, North Macedonia, tourism development strategy.

Въведение

Туризмът е един от най-големите и най-бързо развиващите се сектори в световната икономика, който играе важна роля за създаването на работни места и постигането на икономически ползи за дестинациите (OECD 2018). Според Световната организация по туризъм към ООН (UNWTO 2018) пристигащите на международно ниво туристи през 2017 г. достигат 1323 милиона. Туристическото потребление възлиза на 1,340 милиарда долара, като туристическата индустрия участва с 10% в световния БВП. Всеки десети служител в света е нает в този сектор. Туризмът ще поддържа своето последователно и положително ниво на развитие от последните 60 години и през следващия период. Прогнозите се движат в посока, че Европейският континент, в който се намира и Република Северна Македония, през следващите години ще държи първото място на световния туристически пазар и ще бъде основен източник на туристическо предлагане, търсене и движение на международни туристи.

Много страни насърчават развитието на международния туризъм чрез преки и косвени форми на подкрепа. На национално ниво, развитието на международния туризъм попада в обхвата на министерствата и държавните туристически агенции. Основно, тези институции се занимават с: контрол и регулиране на туристическата дейност чрез законите за туризма, събиране на браншова информация, изготвяне на национална стратегия за развитие на туризма, подготовка на национална туристическа реклама и др. Националните туристически организации (НТО) съществуват в повече от 100 страни по света. Световната организация по туризъм към Организацията на обединените нации преразглежда бюджета на 109 такива организации и определи агенциите и техните филиали, както следва (Jeffries, 2001):

а) Националната агенция по туризъм се определя като: Централен административен орган с административна отговорност за най-високото ниво на туризма, т.е. централен управителен орган с правомощия за пряка намеса в туристическия сектор; и всички административни държавни органи, оправомощени да се намесват в туристическия сектор.

б) Други държавни или административни органи от по-нисък ранг. Пример за това е Националната туристическа организация, която се определя като: автономен орган на държавата, полуобществен или частен статут, създаден или признат от държавата като орган с национална компетентност за насърчаване, а в някои случаи и маркетинг на туризма.

Националните туристически организации (НТО) са органи, които са създадени за промоция на туризма в определена държава. В допълнение към промоцията, НТО в своята работа обхваща няколко дейности като проучване, инвентаризация и валоризация на туристическите ресурси на страната, промяна на законодателството, участие в проекти за развитие на туризма и други. Организацията и функциите на НТО варират в различните страни, а в някои страни те се наричат Национални туристически бордове, органи, комитети, комисии или използват друго наименование. В някои страни, тези организации може да са в публично-частни партньорства или държавите могат да делегират правомощията на частни асоциации, които извършват тази дейност. В някои страни, тези организации действат и като Организации за управление на туристически дестинации. В съществуващата литература откриваме редица публикации, които се занимават с различни аспекти на работата и ролята на НТО (Webster & Ivanov, 2007). По – голямата част от литературата и авторите са единодушни около голямото значение, което туристическите организации имат за развитието, планирането и популяризирането на туризма (Magaš, Vodeb & Zadel, 2018). Историята на НТО в Европа показва, че те са създадени за първи път в силно развитите туристически страни като Италия (1919), Гърция (1927), Германия (1948), Австрия (1955), Дания (1967), Холандия (1968) и Обединеното кралство (1969). (Borzyszkowski & Marczak, 2011). Този процес на създаване на НТО се наблюдава много по-късно в така наречените страни от бившия комунистически блок като Хърватия (1992), Чехия (1993), Сърбия (1994), Словакия (1995), Черна Гора (2007), Полша (2000), Естония. (2000), Латвия (2002) и Унгария (1992).

Туристическата политика, като дейност, започва да отчита историческото си развитие в различни страни през първата половина на миналия век (Costa, Panyik & Buhalis, 2014). Под терминът "туристическа политика" се подразбира съзнателната дейност на държавата, т.е. обществото в областта на туризма. Основната задача на тази политика е да предприема мерки и дейности, които максимално ще активират факторите за развитие на туризма с цел увеличаване на туристическия оборот и потребление, както и подобряване на тяхната структура и качество (Ацковска et al, 2017). По-конкретно, туристическата политика изпълнява следните функции (Goeldner & Ritchie, 2009): определя правилата на играта - условията, при които туроператорите трябва да работят; определя дейности и поведения, които са приемливи за посетителите; осигурява обща цел за всички заинтересовани страни в дестинацията; улеснява постигането на консенсус по конкретни стратегии и цели за дадена дестинация; осигурява рамка за публични/ частни дискусии относно ролята и приноса на туристическия сектор за икономиката и обществото като цяло; дава възможност за по-ефективно свързване на туризмът с други сектори на икономиката.

Туристическата политика има преки и непреки носители или изпълнители. Преки носители и изпълнители на туристическата политика са (Ацковска et al 2017): представителните органи на властта на всички нива (събрания, отделните съвети, комисии и т.н.); и изпълнителните органи на управлението (правителството) на всички нива (секретариати, министерства на туризма, комитети за туризма, основни дирекции на хотелиерството и туризма на национално, регионално, общинско, градско и подобни нива). Непреки носители и изпълнители на туристическа политика са: специални органи извън държавната администрация (камари на общините и специални бизнес асоциации); социални организации в областта на туризма и ресторантьорството (туристически съюзи на всички нива, туристически бюра); местните общности и други икономически и неикономически организации в областта на туристическата индустрия, които пряко или непряко участват в посрещането на туристическите потребности. За реализирането на поставените цели на туристическата политика се прилагат различни мерки (инструменти, средства). Като цяло, всички инструменти на туристическата политика могат да бъдат разделени в четири групи (Ацковска et al 2017): правни разпоредби в които влизат: конституционни разпоредби, закони, забрани, разрешения, решенията, наредбите и други подобни; административни инструменти, където попадат: данъци, мита, такси, вноски, публичните заеми и други публични приходи и субсидиите (компенсациите, даренията, премии, гаранциите и т.н.); икономически инструменти, включващи предимно: планове, програми, решения, средства, заеми, облигации, пари, курсове, ценни книжа и други подобни; и договори и споразумения.

Туристическата политика по същество означава планиране, което има за цел да даде насоки на туризма, който е необходимо да продължи напред своето развитие (Edgell & Swanson, 2013). Освен разработването на туристическа политика, туризмът също е фактор, който влияе на формирането на държавните политики в други области, като градското планиране (Dredge & Jenkins, 2011). Туристическата политика често се разглежда в икономическия контекст. В този смисъл той зависи пряко както от секторната (транспортна, селскостопанска, строителна), така и от функционалната (финансова, ценова, кредитна) икономически политики (Лаков, 2016). Освен това, в по-голямата си част, условията за възникване и просперитет на явлението са пряко или косвено свързани с икономиката и икономическия растеж. Същевременно, развитието на туризмът и неговото място в социално-икономическия живот на обществото все повече интегрира не само типичните икономически, но и редица други обществени интереси. Устойчивостта на туризма играе важна роля в туристическата политика (Hall, 2008).

Определянето на туристическата политика като икономическа в съвременната фаза на развитие на феноменът туризъм не разкрива богатото ѝ съдържание (Нешков, 2012). Въпреки че туризмът вече е утвърдил своето място сред индустриите и секторите на много национални стопанства, той все повече е взаимосвързан и интегриран с много други сектори на публичната система и престава да бъде само предмет на икономическата политика. Това прави туристическата политика смесена секторна и междусекторна комплексна подсистема на политиката като цяло. Днес, развитието на туризма е пряко свързано не само с икономическите явления, но и с намесата на субекти от здравни, културни, екологични, образователни и много други видове политики. Туристическата политика има формален характер. В зависимост от поставените цели и йерархия, туристическата политика може да бъде: международна, национална, регионална, местна и фирмена (на ниво туристическа организация или предприятие). Примери на международната туристическа политика са контрол на международните пътници и маршрути, телекомуникации, права на интелектуалната собственост, защита на световното наследство, борба с тероризма и други (Veal, 2002). Туристическата политика се основава на степента на социално-икономическо развитие на страната или региона и следователно в зависимост от зрелостта на туризма като явление. Поради тази причина, съществуват различия в туристическата политика в индустриализираните и развиващите се страни. По-високата степен на развитие, както на

международния (активен и пасивен), така и на вътрешния туризъм е характерна за индустриализираните страни. „Ценностите“ на едно общество също са важен фактор в разработването на туристическата политика (Hall & Jenkins, 1995). Изготвянето на политика в областта на туризма често се разглежда като дейност на държавните органи, но по същество се създава от трите сектора - държавен, частен и неправителствени организации (Gunn & Var, 2002).

Теоретична и методологична рамка на изследването

Целта на настоящия труд е да се направи анализ и преглед на туристическата политика в Република Северна Македония. Използвани са вторични източници на данни чрез съответната литература в областта на туризма, законодателството и политиката в туризма, както и интернет. Прегледът на литературата показва, че има повече международни автори, занимаващи се с туризма или туристическото право и публикуващи професионална литература в тази област (Radišić, 1981; Airey, 2015; Kumral & Önder, 2012; Kerr, 2003; Bosworth, 1997; Carvalho, 2016; Akca, 2017; Dayananda & Leelavathi, 2016; Bohlin, Brandt, & Elbe, 2014). Също така, в Република Северна Македония (Budinoski, 2010; Panov & Taleska, 2013; Metodijeski, 2019) има редица автори, които се занимават с проблемите на туристическата политика. За целите на настоящия труд, използвайки Интернет, са събрани материали от вторични източници на данни, като стратегии за развитие на туризма и закони за туризма, които анализираме в този научен труд. Основният метод, използван в това изследване, е анализ на съдържанието (Hall & Valentin, 2005). Анализът на съдържанието е метод за изследване, използван за систематично оценяване на съдържанието на изследваното явление, в нашия случай документи за стратегическо развитие, съдържанието на законите за туризма и организационните структури на институциите, които са отговорни за разработването и прилагането на туристическата политика в Република Северна Македония.

Историческо развитие на туристическата политика в Република Северна Македония

Туристическата политика в Македония из историята може да бъде открита в правните актове и разпоредби от началото на XX век насам. Въпреки че съществуват определени правила и разпоредби за експлоатация на заведенията за обществено хранене още от римско време, наличните данни сочат развитието и планирането на туризма в Македония най-първо като част от Кралството на сърбите, хърватите и словенците (SFS) и по-късно Кралство Югославия, както и Социалистическа федеративна република Югославия. През 1920 г., в Кралството на СХС е формиран Сектор за чуждестранни посещения към Министерството на търговията и промишлеността, а по-късно този сектор е наречен Сектор туризъм, а през 1939 г. прераства в Управление за туризъм (Lazie, 2017). Секторът беше разделен на шест отдела: Общ отдел; Отдел за управление на климатични, балнеоложки и туристически места; Отдел за хотелиерство и ресторантьорство; Отдел транспорт; Отдел за пропаганда; Отдел за архив и помощни специализирани книги. През 1924 г. Секторът за чуждестранни посещения организира конференция за развитие на туризма в Кралството на СХС (Društvo za promet stranaca, 1924) и участва активно в европейски туристически организации – Централен съюз на международен туризъм в Париж и Международен конгрес на официални органи на туристическа пропаганда в Хага. Първият международен конгрес по туризъм на територията на Кралство Югославия се провежда през 1927 г. на Адриатическото Приморие, а през 1928 г. в Сплит се организира съвместна югославско-германска туристическа конференция. През 1929 г. в Сараево се провежда Петият международен конгрес за курорти, климатични места, термални извори и санаториуми. През 1933 г. в Белград се провежда Първият конгрес на Сдруженията на ресторантьори и хотелиери в Югославия и по това време в Кралството има 50 000 заведения за обществено хранене, в които работят 500 000 души персонал. През 1923 г. е създадено акционерното дружество за транспорт на пътници и туристи “Путник” със

седалище в Белград и неговите клонове в Кралството и чужбина. Дружеството работи в областта на развитието на туризма и неговото популяризиране и през 1927 г. публикува Правила за пътуване на “Путник” (Putnik, 1927). През този период “Путник” публикува обширен пропаганден материал (книги, брошури и др.) за красотите на Югославия и притежава солидна база данни със снимков материал. През 1933 г. “Путник” публикува първите цветни плакати с размери 70x100 см, които рекламират природните и културни ценности на Югославия. Путник организира фотоизложби в чужбина, често на големи борси и изложби из цяла Европа. Луксозна брошура за Югославия е издадена и разпространена в 200 000 екземпляра на Международната борса в Ню Йорк през 1939 г. на туристическия щанд на Югославия. На изложителите на борсите в Милано, Лондон, Прага, Барселона, Будапеща, Солун, Букурещ, Пловдив и други градове постоянно е презентирана реклама за туризма в Кралство Югославия. Международната борса в Белград, която стартира през 1937 г., имаше 250 000 посетители от 17 страни, представящи разнообразни продукти и дейности, както и туризма. Град Скопие е сред изложителите на Белградската туристическа борса през 1940 г. През 1932 г. Секторът по туризъм към Министерството на търговията и промишлеността, съвместно с Путник, организира подвижно изложба на фотографии от природните ценности на Югославия, проведена в Белград, Нови Сад, Ниш, Скопие и други градове в цялото кралство.

Развитието на туризма в Кралството се увеличава през 30-те години на миналия век и по тази причина той привлече вниманието на институциите (Radović-Stojanović & Gnjatović, 2018) и различни автори, които започват да публикуват свързана с него литература. Книги, свързани с планирането на туризма, организацията, промоцията и развитието (Miljković, 1934), статистически и институционални публикации от този период, могат да бъдат намерени в националните библиотеки на страните от бивша Югославия, както и други публикации (Vogoje, 2018). Секторът по туризъм към Министерството на търговията и индустрията публикува две важни публикации, свързани с туристическата политика, озаглавени „Туристическа политика“ през 1936 г. (Odsek za turizam, 1936) и 1938 (Odsek za turizam, 1938). В допълнение към тези публикации, освен развитието на туризма, има няколко правилника за работата на заведенията за обществено хранене, а се приема и закон, с който се регламентира областта на туризма. Образованието на служителите в ресторантьорството и хотелиерството и тяхното значение за туризма допринасят за създаването на училището по ресторантьорство и туризъм в Белград през 1938г. През този период, в Кралството се организират безплатни пътувания за студенти, както и субсидии за млади и спортисти.

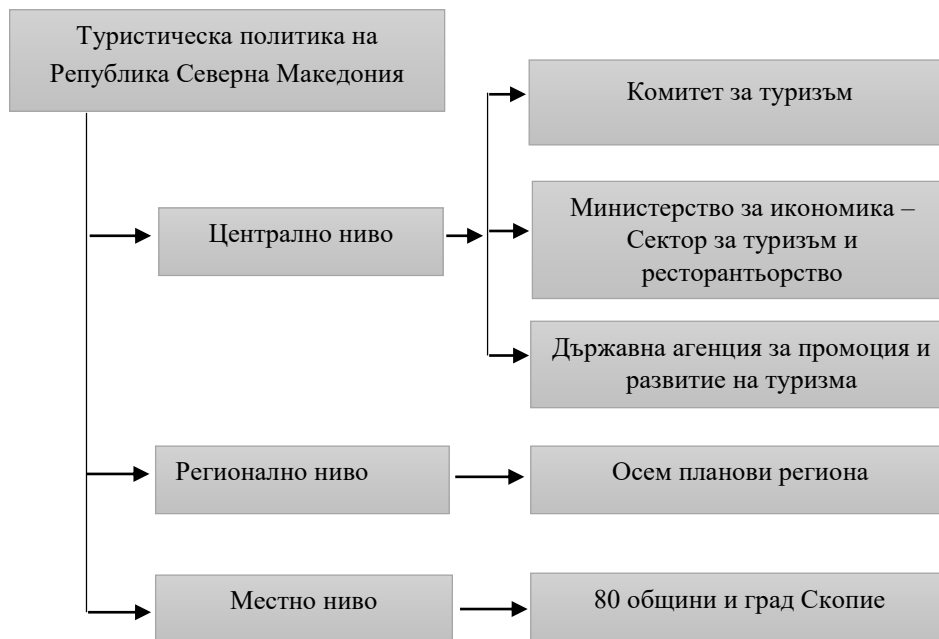
В Кралство Югославия, от което част е и Македония, през 1936 г. е приета Наредба за развитие на туризма (Държавен вестник № 47 от 28 февруари 1936 г.), а същата година е приет Правилник за прогласяване на туристическите места (Държавен вестник № 298 от 25 декември 1936 г.) и съгласно този указ е направен Списък на туристическите курорти разделен на бановини, където се намират и туристически курорти в Македония като Куманово, Скопие, Битоля, Тетово и др. През този период Кралство Югославия се разделя на девет бановини – Дравска бановина (Любляна), Савска бановина (Загреб), Върбаска бановина (Бава Лука), Приморска бановина (Сплит), Дринска бановина (Сараево), Зетска бановина (Цетивнѐ), Дунавска бановина (Нови Сад), Моравска бановина (Ниш), Вардарска Бановина (Скопие) и град Белград като отделна териториална единица. Бановина е административно-териториална единица по времето на Кралство Югославия. Начело на бановината стои бан, назначен от краля по предложение на Министерския съвет, с четиригодишен мандат. Вардарска бановина е административно-териториална единица (бановина) в рамките на Кралство Югославия от 1929 до 1941 година. Намира се в най-южната част на страната, която обхваща цялата територия на днешна Северна Македония, южните части на Централна Сърбия и Югоизточно Косово. Наречена е по река Вардар с административен център в град Скопие.

Кралство Югославия в периода до Втората световна война отвори бюра за туристическа информация за промоция на туризма в чужди страни като Австрия, Белгия, България, Унгария,

Чехословакия, Англия, Франция, Германия, Полша, Швейцария, САЩ (Miroslavjevic AJ65). Тези бюра промотираха туристическите потенциали на Кралство Югославия пред чуждестранни туристи.

Туристическа политика на централно, регионално и местно ниво в Република Северна Македония

Фигура 1 дава преглед на туристическата политика на Република Северна Македония на централно, регионално и местно ниво.

Фиг. 1. Организация на туристическата политика на Република Северна Македония

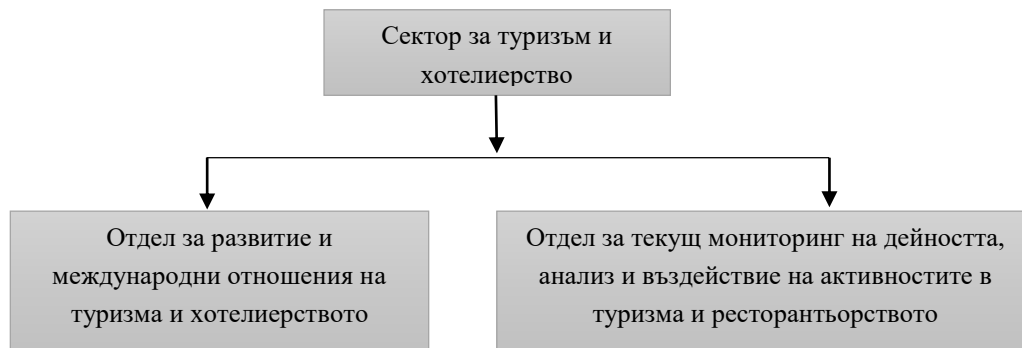
На централно ниво институциите, отговорни за планирането, развитието и промоцията на туризма в Република Северна Македония, са Комитетът по туризъм, Секторът по туризъм и ресторантьорство към Министерството за икономика и Държавната агенция за промоция и развитие на туризма.

За да засили фокуса и развитието на туризма в Република Северна Македония, през 2011 г. правителството оформи Комитет по туризъм. В исторически план, първата Комисия по туризъм и хотелиерство е оформен с указ на правителството на Народна Република Македония през 1948 г. (Указ за създаване на Комитет по туризъм и хотелиерство, 1948 г.). Основната цел на Комитета беше да развива туризма, хотелиерството и ресторантьорството в страната. През 1949 г. на Комисията по туризма и хотелиерството е възложена задачата за обучение на персонал (сервитьори, сладкари, готвачи) и подготовка на учебни програми и програми за създаване на професионално училище за ресторантьорство в Охрид (Решение за създаване на професионално училище за ресторантьорство в Охрид, 1949 г.). Комитетът по туризъм и хотелиерство в Македония, като част от бивша Югославия, съществува до 1951 г., когато Комитетът по туризъм и ресторантьорство е съкратен по време на реорганизацията на правителството на Народна Република Македония (Указ за реорганизация на правителството на Народна Република Македония, 1951 г.). Тогаво комитетът е разпределен в Съвета за търговия със стоки – главен офис по туризъм и хотелиерство. По-късно, Комитетът бе активиран отново и взе активно участие в туристическата политика на страната. Така например, в Закона за туристическите водачи от 1970 г. (в момента не съществува Закон за екскурзоводи) е посочено, че изпитът за професионален екскурзовод се реализира по

програмата, предписана от републиканския секретар по образованието, науката и културата, в съответствие с Комитета по туризъм и хотелиерство (Закон за екскурзоводи, 1970 г.).

Ролята на новосформирания Комитет по туризъм през 2011 г. е да дава необходимите насоки и да разглежда политиките, мерките и проектите, насочени към развитие на туристическата инфраструктура и промоция на Република Северна Македония като привлекателна туристическа дестинация в чужбина. Комитетът по туризъм се председателства от министър-председателя на Македония, а заместник-председателите на комитета са вицепремиерът по икономическите въпроси и вицепремиерът и министър на финансите. Членове на комитета са: министърът на икономиката, министърът на транспорта и съобщенията, министърът на културата, заместник-министърът на икономиката, държавният секретар в Министерството на икономиката, началникът на отдела по туризъм и хотелиерство към Министерството на икономиката, директорът на Агенцията за промоция и развитие на туризма, директорът на Агенцията за чуждестранни инвестиции и износ, както и представител на Министерството на външните работи, отговарящ за икономиката и туризма. Комитетът свиква и провежда седници, а участват и представители на Търговско-туристическите камери, туристическите работници, професори и други експерти в областта на туризма, които имат възможност да дават предложения, сугестии и инициативи в тази област.

Департаментът по туризъм и хотелиерство към Министерството на икономиката е оформен през 2004 г. с цел планиране и реализиране на туристическата политика в страната чрез различни дейности като промоция на страната, чрез проекти за развитие на туризма и хотелиерството, приемане и изменение на законодателството свързано с туризма. Секторът има два отдела: отдел за развитие и международни отношения на туризма и ресторантьорството и отдел за текущ мониторинг на дейността, анализ и въздействие на туризма и хотелиерството.

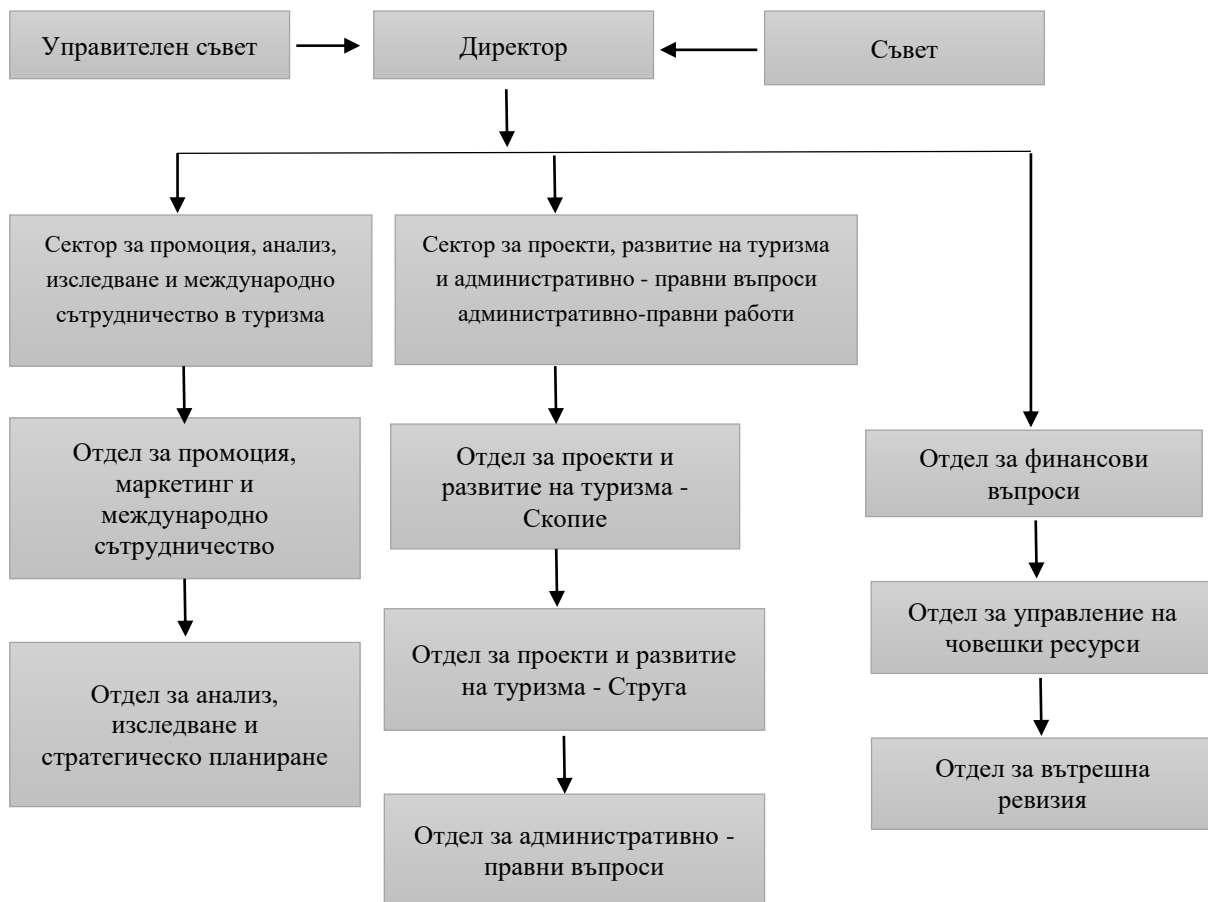
Фиг. 2. Организационна структура на секторът за туризъм и хотелиерство към Министерството на икономиката

Департаментът по туризъм и хотелиерство към Министерството на икономиката разработва множество инициативи за развитие на туризма в страната и подготвя годишна програма за развитие на туризма за постигане на поставените цели. Освен изследвания и статистика, членство в международни организации, организиране на конференции и форуми, производство на рекламни материали, разработване на стратегии и проучвания за развитие на туризма проекти, основната цел на този сектор е да разработи и подобри законодателството, свързано с туристическата дейност. Отделът също субсидира проекти и събития в областта на туризма, организира студентски конкурси за най-добри идеи от областта на туризма, категоризира селските домакинства, хотели, ресторанти и заведения за обществено хранене, поддържа регистър на туристическите агенции, субсидира и категоризира национален ресторант, чества Международния ден на туризма 27 септември и т.н. В обхвата на сектора

има различни правилници за категоризация, за получаване на сертификат за селско домакинство, за национален ресторант - механа и т.н. Секторът също прилага различни правителствени мерки и решения, като субсидиране на отпуски за работници с ниски заплати и подобни инициативи.

Агенцията за промоция и развитие на туризма е оформена през 2008 г. с отделен закон. Основната функция на Агенцията за промоция и развитие на туризма е популяризирането на туристическите ресурси на страната на външните пазари, както и управлението и подкрепата на проекти, насочени към развитието на туризма като цяло.

Агенцията за промоция и развитие на туризма има две представителства с няколко отдела. Секторът за промоция, анализ, изследвания и международно сътрудничество в туризма има следните отдели: Отдел за промоция, маркетинг и международно сътрудничество и Отдел за анализ, изследвания и стратегическо планиране. Секторът за проекти, подпомагане на туризма и административно-правни въпроси е съставен от следните отдели: Отдел за проекти и поддръжка на туризма – Скопие; Отдел за проекти и поддръжка на туризма - Струга и Отдел по административно-правни въпроси. В допълнение към тези два отдела, директорът на агенцията има и следните отдели: отдел „Финансови въпроси“, отдел „Управление на човешки ресурси“ и отдел „Вътрешна ревизия“.

Фиг.3. Организационна схема на Агенцията за промоция и развитие на туризма

Управителният съвет на Агенцията се състои от четирима членове от правителството на Република Македония, един представител от Министерството на икономиката и двама членове от Търговските камари. Съветът на агенцията се състои от представителите на камарите на туризма, туристически сдружения, образователни институции и асоциации.

В областта на промоцията Агенцията осъществява дейности, свързани с участие в международни туристически борси, информационни турове за чуждестранни журналисти и

туроператори, производство и печат на публикации и рекламни материали за туризъм в страната, медийни кампании в страната и чужбина и др. По отношение на подкрепата, Агенцията разработва различни проекти за развитие на туризма в страната и подкрепя местни събития от значение за туризма, като важен сегмент е субсидираният организиран туристически престой в страната. На фиг. 3 е представена структурата и организацията на Агенцията. Агенцията за промоция и развитие на туризма ежегодно подготвя годишна програма за промоция и развитие на туризма, която следи за работата и постигането на поставените цели.

На регионално ниво, туристическата политика се планира и реализира от регионалните центрове в страната. В Република Северна Македония има осем региона: Вардарски, Източен, Североизточен, Пелагониски, Североизточен, Югозападен, Полошки и Скопски. Осемте региона на страната са разработили цялостни програми за развитие с планове за действие, съдържащи цели, мерки и активности. Всички региони имат свои собствени визии и мисии за развитие. Програмите за развитие се разработват от всички заинтересовани страни в региона (правителствен, частен и неправителствен сектор) чрез работилници, дискусии, изследвания, SWOT и PEST анализи. Всички осем региона в своите стратегии за развитие признават туризма като важен фактор и двигател на икономическия растеж.

На местно ниво, общинските администрации се стремят да промовират и развиват туризма на своята територия. Много общини организират манифестации с цел привличане на туристи, регистрират туристически апартаменти на тяхна територия, прилагат и разработват туристически проекти, изготвят рекламни материали за общините, стратегии за развитие на туризма и подобни. В Република Северна Македония има 80 общини и град Скопие. В повечето общини туризмът принадлежи към местното икономическо развитие. Трябва да се отбележи, че туристически сектори или отдели трябва да бъдат оформени в общинската администрация, които да предприемат активности свързани с развитието на туризма. Според Регистъра на общините в Република Северна Македония подобни отдели или звена съществуват само в три града - Скопие, Битоля и Охрид (МЦМС и ЗЕЛС, 2010). В други общини администрацията, занимаваща се с развитие на туризма и хотелиерството, принадлежи към различни отдели.

Стратегически документи за развитие на туризъм в Република Северна Македония

Стратегията е план на по-високо ниво за постигане на една или повече цели при определени условия. Това е важно, защото ресурсите за постигане на тези цели обикновено са ограничени. Стратегиите обикновено включват поставяне на цели, определяне на действия за постигане на целите и мобилизиране на ресурси за постигане на тези цели. Те са планове, които описват как крайните цели могат да бъдат постигнати чрез определени ресурси. Разработването на стратегия включва дейности като стратегическо планиране и стратегическо мислене. В Република Северна Македония са подготвени няколко студии, стратегически планове, стратегии и подстратегии за развитие на туризма на национално, регионално и местно ниво.

Таблицата по-долу дава преглед на стратегиите за развитие на туризма в Република Северна Македония, от което можем да видим, че страната е разработила стратегии на национално, регионално и местно ниво. В Република Северна Македония, в допълнение към регионите, повечето общини са разработили Стратегически планове за местно икономическо развитие, които подчертават важноста на туризма. Малко общини обаче са разработили и приели стратегии, пряко свързани с туризма. Прегледът на стратегическите документи в Таблица 1 показва, че в Република Северна Македония има студии, регистри и стратегии за развитие на туризма на национално (пет), регионално (три) и местно равнище (девет). Тези документи и подготовката им включват мисията и визията за нивото и бъдещото развитие на туризма. Стратегиите се разработват от министерствата от домашни и чуждестранни експерти

в областта на туризма и хотелиерството, регионалните и общинските администрации, както и образованието и неправителствените организации. Повечето от стратегиите са разработени за период от пет години и съдържат акционен план за реализация.

Таблица 1. Преглед на стратегиите за развитие на туризма в Република Северна Македония

Ниво на действие	Стратегически документ	Година на изработка
Национално	1. Национална стратегия за развитие на селския туризъм на Република Македония 2012–2017	2012
	2. Национална стратегия за здравен туризъм	2012
	3. Подстратегия за традиции и събития на Република Македония	2014
	4. Подстратегия за спортен туризъм на Република Македония	2015
	5. Подстратегия за конгресен туризъм на Република Македония	2015
	6. Стратегия за развитие на туризма на Република Македония	2016
Регионално	1. Студия за развитието на туризма в района на Шар планина	2010
	2. Стратегия за развитие на селския и планинския туризъм в планинския район Дешат	2014
	3. Студия за състоянието на потенциала за развитие на туризма в Източния планов регион	2014
Местно	1. Стратегия за развитие на екотуризъм в община Берово	2005
	2. Проучване за развитието на агротуризма в община Ресен	2006
	3. Стратегия за развитие на селския туризъм в община Зърновци	2007
	4. Стратегия за развитие на селския туризъм в община Чешиново-Облешево	2007
	5. Стратегия за развитие на туризма на община Крушево	2007
	6. Стратегия за развитие на туризма на град Скопие	2008
	7. Стратегия за развитие на туризма на община Тетово	2017
	8. Стратегия за развитие на туризма на община Гази Баба	2017
	9. Стратегия за развитие на селския туризъм на община Пехчево	2017
	10. Стратегия за развитие на туризма на община Радовиш	2018

Законодателство, свързано с туризма в Република Северна Македония

Сред първите приети закони относно туризма и хотелиерството е Законът за хотелиерско - ресторантьорска дейност (Закон за хотелиерско - ресторантьорска дейност от 1965 г.) от 1965 г., по времето, когато Македония беше част от бивша Югославия. Трябва да се отбележи, че Македония до 1991 г. е държава със социалистическо уреждане и правна система, след което страната променя системата си и адаптира законите за туризма според собствен удобен модел и в съответствие с нивото на развитие на туристическата и хотелиерска дейност. Основните закони, регулиращи туризма и хотелиерството в Република Северна Македония, са следните: Закон за такса за временно пребиваване (Закон за такса за временно пребиваване, 1996 г.); Закон за туризма (Закон за туризма, 2004 г.); Закон за хотелиерството и ресторантьорството (Закон за угостителство, 2004 г.); Закон за оформяне на Агенция за промоция и развитие на туризма в Република Македония (Закон за оформяне на Агенция за промоция и развитие на туризма в Република Македония, 2008 г.); Закон за туристически зони (Закон за туристически зони, 2012 г.); Закон за автокъмпинги (Закон за автокъмпинги, 2013 г.); Закон за планинските пътеки (Закон за планински пътеки, 2014 г.).

В Република Северна Македония има закони и подзаконови нормативни актове, които не са пряко свързани с туризма и ресторантьорството, но се припокриват от части с туристически дейности като закони за хазарта, авторски права, задължения, безопасност на храните, музеи, природно наследство, разни международни конвенции и европейски

регламенти. В допълнение към законодателството и специфичните закони, свързани с туризма, в страната има редица правилници, които регулират туризма и ресторантьорската дейност като категоризация на хотели и ресторанти и други подобни.

Други аспекти на туристическата политика в Република Северна Македония

Като важни страни и изпълнители на туристическата политика в Република Северна Македония можем да посочим следното: туристическото стопанство, неправителствения сектор като туристически асоциации, туристически съюзи, туристически камари, синдикати за туризъм, образователен сектор (формален и неформален) Местни групи за действие (ЛАГ) като форми на публично-частни партньорства и други подобни.

Заклучение

Докладът прави преглед на туристическата политика и законодателство в Република Северна Македония, проявени чрез работата на съответните органи и институции на национално, регионално и местно ниво, както и разработването на стратегически документи за развитие на туризма. Дефинирана е туристическата политика и се дават данни за историческото развитие на туристическата политика в страната. Представени са и организационните структури на туристическата политика в страната.

Република Северна Македония разполага с добри природни и антропогенни ресурси, които са предпоставка за развитие на туризма. За да може туризмът да бъде устойчив в бъдеще, от голямо значение е днес да се прилагат ефективни политики. Креаторите на политики, стратегии и всички заинтересовани страни в туризма трябва да могат да идентифицират новите тенденции в туризма и да предложат подходящи мерки, които да доведат до създаването на по-качествени туристически продукти.

Изследванията за целите на този доклад показват, че в Република Северна Македония се обръща сериозно внимание на туристическата дейност и има подходящи държавни институции, в които туристическият сектор е представен чрез министерства, които пряко участват в създаването на туристическа политика и законодателство. На правителствено ниво, в страната има Комитет по туризъм, Министерство на икономиката - сектор за туризъм и хотелиерство, Държавна агенция, отговаряща за промоцията на туризма; Приети стратегии за развитие на туризма на местно, регионално и национално ниво, които са в съответствие със съвременните туристически тенденции и потребности на туристите. В страната има подходящи закони и разпоредби, свързани с туризма и хотелиерството, които са изменени според потребностите на заинтересованите страни и в посока на подобрене от момента на приемането им до днес. Като важен фактор при развитието на туризма, в бъдеще, на планирането, прилагането и мониторинга на туристическата политика ще се отдава по-голямо значение от съответните институции в страната.

References

1. Airey, D. (2015). *Developments in understanding tourism policy*. *Tourism Review*, 70(4), 246-258.
2. Akça, Y. (2017). *Tourism Policy in Turkey’s Development Plans*. *International Journal of Business and Social Science*, 8(1), 203-209.
3. Bogoje, S. (2018). *80 godina od osnivanja Centra za turističku dokumentaciju i informaciju – izložba*. Dubrovnik: Sveučilište u Dubrovniku, Centar za turističku dokumentaciju i informaciju.
4. Bohlin, M., Brandt, D., Elbe, J. (2014). *The Development of Swedish Tourism Public Policy 1930-2010*. *Scandinavian Journal of Public Administration*, 18(1), 19-39.

5. Borzyszkowski, J., Marczak, M. (2011). Objectives and tasks of national tourism organizations (NTOs): examples of selected European post-communist countries. *e-Review of Tourism Research (eRTR)*, 9(2), 47-64.
6. Bosworth, R. (1997). Tourist Planning in Fascist Italy and the Limits of a Totalitarian Culture. *Contemporary European History*, 6(1), 1–25.
7. Carvalho, G. (2016). Historical and institutional perspective Brazil's national tourism policy (1934-2014). *Mercator, Fortaleza*, 15(1), 87-99.
8. Costa, C., Panyik, E., Buhalis, D., eds. (2014). *European Tourism Planning and Organisation Systems: The EU Member States*. Bristol: Channel View Publications.
9. Dayananda, K.C., Leelavathi, D.S. (2016). Evolution of Tourism Policy in India: An overview. *IOSR Journal Of Humanities And Social Science*, 21(12), 37-43.
10. Dredge, D., Jenkins, J., eds. (2011). *Stories of practice: Tourism policy and planning*. Surrey: Ashgate Publishing Limited.
11. Društvo za promet stranaca (1924). *Izvyješće sa zaključne sjednice Konferencije za unapređenje turizma u Kraljevini SHS održane u Ministarstvu trgovine i industrije (Odsjek za saobraćaj putnika i turista) u Beogradu, 30 novembra 1924*. Zagreb: Društvo za promet stranaca.
12. Edgell, D., Swanson, J. (2013). *Tourism policy and planning: Yesterday, today, and tomorrow*. Oxon: Routledge.
13. Goeldner, C., Ritchie, B. (2009). *Tourism: principles, practices, philosophies*. New Jersey: John Wiley & Sons.
14. Gunn, C., Var, T. (2002). *Tourism Planning: Basics, Concepts, Cases*. New York: Routledge.
15. Hall, M. (2008). *Tourism Planning: Policies, Processes and Relationships*. Harlow: Pearson Education Limited.
16. Hall, M., Jenkins, J. (1995). *Tourism and Public Policy*. London: Thomson Learning.
17. Hall, M., Valentin, A. (2005). Content analysis. In Ritchie, B, Burns, P, Palmer, C. *Tourism research methods: Integrating theory with practice*. Oxfordshire: CAB International.
18. Jeffries, D. (2001). *Governments and tourism*. Oxford: Butterworth-Heinemann.
19. Kerr, W. (2003). *Tourism public policy, and the strategic management of failure*. Oxford: Elsevier.
20. Kumral, N., Önder, Ö. (2012). *Tourism, Regional Development and Public Policy*. New York: Routledge.
21. Magaš, D., Vodeb, K., Zadel, Z. (2018). *Menadžment turističke organizacije i destinacije*. Opatija: Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu.
22. Miljković, B. (1934). *Naš turizam: njegove koristi i njegovo rešenje - jedan problem savremene privrede*. Beograd: Planeta.
23. Ministarstvo trgovine i industrije, Odsek za turizam. (1936). *Turistička politika: (zakonski propisi, statuti, konvencije, statistika), sv. 1*. Beograd: Ministarstvo trgovine i industrije, Odsek za turizam.
24. Ministarstvo trgovine i industrije, Odsek za turizam. (1938). *Turistička politika: (zakonski propisi, statuti, konvencije, statistika), sv. 2*. Beograd: Ministarstvo trgovine i industrije, Odsek za turizam.
25. Miroslavljevic, K. (AJ65) *Ministarstvo trgovine i industrije Kraljevine Jugoslavije 1918-1941: Inventar – sumarno analiticki AJ65*.
26. OECD (2018). *OECD Tourism Trends and Policies 2018*. Paris: OECD Publishing.
27. Putnik (1927). *Pravila "Putnika", društva za saobraćaj putnika i turista u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca A. D. - Beograd: odobrena od g. Ministra trgovine i industrije 2. oktobra 1923. g. Br. 4806: sa izmenama i dopunama odobrenim od g. Ministra Trgovine i Industrije 30. avgusta 1927. Br. 3857*. Beograd: Putnik.
28. Radišić, F. (1981). *Turizam i turistička politika*. Pula: Istarska naklada.

29. Radović – Stojanović, J., Gnjatović, D. (2018). Tourism statistics in the Kingdom of Yugoslavia. *Thematic Proceedings from Third International Scientific Conference Tourism in function of development of the Republic of Serbia*. Vrnjačka Banja, University of Kragujevac, 171-187.
30. UNWTO (2018). *UNWTO Tourism Highlights, 2018 Edition*. Madrid: UNWTO.
31. Veal, A. (2002). *Leisure and Tourism Policy and Planning*. Oxon: CAB International.
32. Webster, C., Ivanov, S. (2007). National tourism organizations: Measuring the results of promotion abroad. *TOURISM*, 55(1), 65-80.
33. Ацковска, М., Петроска-Ангелевска, Н., Филипоски, О., Методијески, Д. (2017). *Економика и организација на угостителството*. Штип: Лонгуров.
34. Будиноски, М. (2010). *Развој и планирање на туризмот*. Скопје: УТМС.
35. Закон за автокампови (2013) Службен весник на РМ, бр. 13.
36. Закон за основање Агенција за промоција и поддршка на туризмот во Република Македонија (2008) Службен весник на РМ, бр. 103.
37. Закон за планински патеки (2014) Службен весник на РМ, бр. 38.
38. Закон за такса за привремен престој (1996) Службен весник на РМ, бр. 19.
39. Закон за туристичка дејност (2004) Службен весник на РМ, бр. 62.
40. Закон за туристички водичи (1970). *Службен весник на НРМ, бр. 18*.
41. Закон за туристички развојни зони (2012) Службен весник на РМ, бр. 141.
42. Закон за угостителска дејност (2004) Службен весник на РМ, бр. 62.
43. Закон за угостителска дејност на граѓаните (1965) Службен весник на НРМ, бр. 28.
44. Лазиф, С. (2017). *Развој туризма у Београду измеѓу два светска рата кроз документа Историјског архива Београда*. Београд: Историјски архив Београда.
45. Лаков, П. (2016). *Туристическа политика на Бџлгария*. Плевен: СЕД Чиста природа.
46. Методијески, Д. (2019). *Туристическа политика*. Штип: УГД.
47. МЦМС и ЗЕЛС (2010). *Адресар на општини во Република Македонија*. Скопје: МЦМС и ЗЕЛС.
48. Нешков, М. (2012). *Туристическа политика: исторически трансформации, съвременно състояние и насоки за развитие в Бџлгария*. Варна: Наука и икономика.
49. Панов, Н., Талеска, М. (2013). *Економика на туризмот*. Скопје: Селектор.
50. Решение за основањето на Ниже стручно угостителско училиште во Охрид (1949). *Службен весник на НРМ, бр.21*.
51. Указ за реорганизација на Владата на Народна Република Македонија (1951). *Службен весник на НРМ, бр.13*.
52. Уредба за оснивање Комитет за туризам и угостителство (1948). *Службен весник на НРМ, бр. 30*.